

Received Date : July 2024

Revised Date : September 2024

Accepted Date : March 2025

नेवाः फलिमया इतिहास

सुनिता राजभण्डारी

email : sonushrestha@gmail.com

Doi :

मूति :

फिल्म दृश्य कला साहित्य खः। थ्वयात नेपाली चलचित्र धाइ। चलचित्रया दृश्य नाटकसिबें पाइ, नाटकय् कलाकारया अभिनयपक्ष मुख्य जुइसा फिल्मय् अभिनयसिबें प्राविधिकपक्ष प्रमुख जुइ। नेवाःतसें चलचित्रयात बोलिचाली प्याखं धाइसा सम्बन्धित समाजं संकिपा धाइ। नेपालय् दय्कूगु नेपाली फिल्म 'आमा' खः। नेवाःफिल्मया शुरुवात 'सिलु' ने. सं. ११०७ निसें जुल। थ्व लेखय् नेवाः फिल्म इतिहासयात निर्देशकीय पक्षं दुवालेगु हे थ्व लेखया उद्देश्य खः। थुकिया सिद्धान्त अटोर सिद्धान्त खः। थ्व सिद्धान्तकथं फिल्म निर्माणय् निर्देशक सर्वेसर्वा जुइ, फिल्मया अन्तर्वस्तुइ निर्देशक हे जिम्मेवार जुइ। थुकिं नेवाः फिल्मया इतिहासय् निर्देशक केन्द्रित फिल्म छु देन जुल सीकेफै। ने. सं. ११०७ दैनिसें न्ह्याःगु नेवाःफिल्म इतिहास पेंगू दशक थ्यन। नेवाःफिल्मया इतिहासय् ३५म्ह निर्देशकं १२५गू फिल्म दय्के धुंकूगु खनेदु। पेंगू दशकया नेवाःफिल्म इतिहासय् प्रविधिगत ल्याखं निधाः खनेदत।

मूखँग्वः : अटोर सिद्धान्त, नेवाःफिल्म, इतिहास, निर्देशकीयपक्ष, फिल्मया तत्त्व।

१. म्हासीका :

‘फिल्म’या अर्थ अक्सफोर्ड लर्नर्स डिक्सनरी ‘सनाच्चंगु थीथी किपा माःहनाः पिज्वःगु सलं बाखं कनीगु भिडियो रेकर्डयात चलचित्र केनीगु छें, टेलिभिजन वा मेमेगु स्वय्गु उपकरणयूतयाः स्वैगु’ धकाः परिभाषा बियातःगु दु। पुलांगु वेष्ट जर्मन भाषां थ्वयात ‘फिल्मेन’ उच्चारण यानातःगु दु। फिल्म शब्दयात मूभी, रील, मोशन पिक्चर, सिनेमा, किनेमाटोग्राफोस(ग्रीक भाषा), सिनेमाटोग्राफी, फीचर फिल्म आदि नामं उच्चारण यानातःगु दु। सिनेमाटोग्राफी चलचित्र छविया रेकर्डिङ्ग व प्रशोधनया इवलयाःगु थीथी निर्माणया समुच्चययात वर्णन याइ (Dix, 2010, p. 23)।

छगू इलय् छपाः चित्रं छगू छविया प्रतिनिधित्व याइ। खँग्वलं उपन्यासयात याइसा फिल्मं जक थ्व नितां छथासं तयाः नापनापं प्रतिनिधित्व याइ (Scholes, et al., 2011, p.1451)। फिल्मं थीथी भाव, संवेदना, अन्तर्ज्ञान व आन्दोलन, थीथी वस्तुं दर्शकतय् सचेत, तर्कसंगत व आलोचनात्मक बिचारं चिनामतसे छगू बिस्कं तर्गिया सञ्चार याइ (Cronin, 2004, p.3)। चलचित्र मूलतः दृश्यकला खः तर नं चलचित्रया दृश्य नाटकसिबें बिस्कं जुइ, नाटकय् कलाकारया अभिनयपक्ष मुख्य जुइसा फिल्मय् अभिनयसिबें प्राविधिकपक्ष

प्रमुख जुइ (भट्टराई, २०७६, पृ. २४५) । सायमीं धयादी (वि. सं. २०७५) फिल्म छगू सालूगु हाकुगु पत्र, नेगेटिभ रील व मूभी खः । फिल्मया उद्गम धारामध्ये चित्रकला नं छगू खः । मानव सभ्यताया नापं चित्रकलाया नं विकास जुल । चलायमान ‘motion’ चित्र जूगुलिं हे थ्वयात चलचित्र धाल (पृ. ६-१२) । अंग्रेजी शब्द ‘फिल्म’या नेपाली रूपान्तरण चलचित्र खः (भट्टराई, २०७६, पृ. २४५) । थ्व दक्कं शब्दया अर्थ फिल्म स्वयंगुलिसे हे सम्बन्धित्खनेदु (ढुङ्गेल, वि. सं. २०६७, पृ. २) । नेवाः खेलय् चलचित्रयात बोलिचाली प्याखं धाइसा सम्बन्धित समाजं संकिपा धाइ ।

संस्कृत भाषाया नृत व नाटक निगुलिं खँवःया अर्थ छगू हे जुइ (श्रेष्ठ, ने. सं. १०८८, पृ. ५०) । नेपालभाषायनृत्य व नाटक नितांयात बिस्कं बिस्कं हे शब्द मदुगु मखु, रंगमञ्चय् अभिनय याइगु ब्याले, बल-डान्स, अपेरा व नृत्य-नाट्य फुकवसित प्याखं धाइ (कसाः, ने. सं. १०८४, पृ. १) । नेपाःया ऐतिहासिक व मौलिक जल प्याखं देवमाला वंशावलीकथं ईसापूर्व न्हापांगु शदी सुत्रवीरं नागेन्द्रयात स्याःगु बाखंया लिधंसाय् विक्रमसेनं स्थापना याःगु खः (Ittis, NS1110, pp. 141- 147) । थ्व हे दसि बःकयाः नेपालय् प्याखं परम्परा थनि २१०० दँ पुलां धाय्छिं । फिल्म दृश्य कला साहित्य खः । फिल्मय् रील, क्यामरा, शट्, लाइट, ध्वनि, दृश्य सम्पादन आदि प्रविधिया गुहालिं बाखं कनाच्चंगु दइ । थ्व प्रविधिया उपस्थितिं जक फिल्मया कल्पना याय्फइ । उकिं फिल्मयात प्राविधिक दृश्य कलासाहित्यया रूपय् अध्ययन याय्छिं । थ्व लेखय् नेवाः फिल्मया इतिहासय् वधाः दुहाँवल धैगु सीकेत विश्लेषणात्मक अध्ययन जूगु दु । नेवाः फिल्म इतिहासयात निर्देशकीय पक्षं दुवालेगु हे थ्व लेखया उद्देश्य खः । थुकी अटोर सिद्धान्तयात बःकयाः नेवाः फिल्म इतिहासबारे दुवालागु दु ।

२. सैद्धान्तिक अवधारणा :

सन् १९५४ दँय् अटोर सिद्धान्त फ्रान्सेली फिल्म निर्देशक तथा समालोचक फ्रान्कोइस टुफाउटं प्रारम्भ यानादीगु खः । फ्रान्सेली शब्द ‘अटोर’या अर्थ ‘अर्थर’ खः । फिल्म निर्माणय् सर्वेसर्वा निर्देशक हे जुइ । फिल्मया अन्तर्वस्तुगत खँया नितिं निर्देशक हे जिम्मेवार जुइ (Thompson & Bordwell, 2003, p. 416) । वास्तवय् पूर्णरूपं फिल्मयात स्क्रिनय् च्वयाः आकृति बीम्ह निर्देशक हे खः । फिल्मया संवाद, भाषा, धाः, प्रविधि व विषयवस्तु आदिपक्ष गथेकि रङ्ग, सङ्गीत, ध्वनि, प्रकाश, सेटिङ्ग, अभिनय, क्यामरा फ्रेम, शट् साइज आदि छयाय् फवाय्यानाः फिल्मयात छगू न्हूगु आकृति बीम्ह आधिकारिक व्यक्ति निर्देशक हे जुइ ।

अमेरिकी फिल्म समालोचक एन्ड्रयू सारिसं वय्कःया ‘नोटस् अन द अटोर थ्योरी इन १९६२’ निबन्धय् अटोर सिद्धान्तया स्वंगू आधारभूत मान्यताया चर्चा याःगु दु । उपिं थथे दु :-

- क. निर्देशकया प्राविधिक क्षमतां फिल्मयात अझ बल बी । मतलब न्हून्हुगु प्रविधिया ज्ञान निर्देशकयाके दय्माः । ईकथंया प्रविधि थूम्ह जुइमाः ।
- ख. निर्देशकया व्यक्तित्व फिल्मय् संलग्न सकल जःपिन्त क्वातुक चीफुसा फिल्मया धाःयात सुसंगठित रूपं न्हाकेफइ ।
- ग. फिल्मया प्राप्ति धैगु थुकिया कलापक्ष हे खः (Thompson & Bordwell, 2003, p. 416) । कलापक्ष

धैगु फिल्मया बाखंयात निर्देशकया वैचारिक ढंगं न्हेब्वयूगु खः ।

अटोर सिद्धान्तं फिल्मय् निर्देशकया भूमिकायात प्राविधिक, शैलीनिर्माता व लेखकया रूपयत्कं स्थापित याःगु दु । गथे छम्ह कुम्हानं कँचायात भाला दय्की, अथे हे छम्ह फिल्म निर्देशकं बाखं साहित्ययात दृश्यकलाया रूपय्आकार बी । फिल्मया सर्वेसर्वा निर्देशक हे जुइ । अटोर सिद्धान्तय् निर्देशकं फिल्मयात गुगु रूप बीत स्वःगु खः उक्तं हे फिल्म निर्माण जुइ धैगु थ्व सिद्धान्तं प्रष्ट याइ ।

३. फिल्मया इतिहास :

लोकंद्वाःगु फिल्म शैलीया प्रारम्भ थनिं १३३ दँन्हेव जुल । सन् १८९१ दँय्थोमस एडिसनं फिल्मया निगू प्रक्रियाया चलचित्र क्यामरा ‘कीनेटोग्राफ’ व चलचित्र निर्मिति ‘कीनेटोस्कोप’या स्वीकृति कासानिसें फिल्मकलां मूर्त रूप काःगु खः (Thompson & Bordwell, 2003, p. 17) । एडिसनं थःगु आविस्कारया अधिकार सुरक्षित तय्त याःगु थ्व कुतः लिपा सन् १८९३ दँय्चलचित्र निर्माण कम्पनी चाय्काः थीथी ज्वलं न्यायगु मीगु ज्या न्हाकल । थ्व प्रविधिया लिधंसाय् फिल्म दय्केगु ज्या न्हात । सन् १८९४ दँय् न्यूयोर्कया ब्रोडवेय् चलचित्र क्यामरा प्रदर्शन कम्पनी चाय्के धुंकाः फिल्मया प्रदर्शन व फिल्म स्वकुमितयत् अःपुल । थुज्वःगु फिल्म छकः छम्हसिनं जक स्वय्दइ । सन् १८९५ दँ लिपा थुज्वःगु प्रविधिया व्यावसायिकता चकन (Monaco, 2009, p. 257) ।

पेरिस शहरं १९गुगु शदीया उत्तरार्द्धय् फिल्म-संस्कृतिया विकास जुल । निम्ह फ्रेन्च दाजुकिजा लुइस लुमिरे व अगष्ट लुमिरे १८९५ डिसेम्बर २८स पेरिसया ग्राण्ड क्याफेया छगू क्वथाय् क्यंगु *वर्कर्स लिभिङ्ग दि फ्याक्ट्री* फिल्म दकले न्हापांगु ऐतिहासिक फिल्म जुयाबिल (Monaco, 2009, p.641) । थोम्सन व ब्रोडवेल(2003) कथं फिल्म छगू हे शटं कयातःगु विश्वया हे न्हापांगु यथार्थवादी फिल्म खः । फिल्म विकास जुजुं बेल्जियम, जर्मनी, स्पेन, चेकोस्लोभाकिया, रुस, दक्षिण अफ्रिका, भारत, ब्राजिल, अष्ट्रेलिया, चीन, भेनेजुएला, जापानतक थेन (पौ. 19 - 22) ।

लुमिरे दाजुकिजा लिपा मेम्ह फिल्मया जादूगर जर्ज मेलीसं प्रारम्भिक फिल्म दय्केबले न्हून्हुगु कला दुथ्याकल । *दिमेनिसिङ्ग लेडी* (१८९६), *सिन्ड्रेला* (१८९९), *ट्रिप टु दि मुन* (१९०२) नापं ७८गू फिल्म दय्के धुंकुम्ह मेलीसया *कन्क्वेस्ट अफ् दि पोल* (१९१२) व युगया फिल्म जगत्या हे माष्टरपीसकथं कयातःगु दु (Thompson & Bordwell, 2003, p. 25) । थ्व हे इलय्भारतया दादासाहेब फालके सन् १९१२दँय् निर्माण ज्या न्हाकाः सन् १९१३ दँय्क्यंगु न्हापांगु फिल्म *राजा हरिश्चन्द्र* खः (Thompson & Bordwell, 2003, p.51) । सन् १९१५ फिल्म इतिहासया छगू महत्वपूर्ण दँ जुयाबिल । अमेरिकन निर्देशक डेविड वार्क ग्रिफिथया *दि बर्थ अफ्नेसन* (१९१५) फिल्मं सिनेमा उद्योग चकनावन (Thompson & Bordwell, 2003, p. 73-74) । सन् १९१९ दँनिसें १९२९ दँय् फ्रान्सय् प्रभावपरक फिल्मया विकास जुलसा जर्मनी प्रभावपरक व सामाजिक फिल्मया विकास जुल । प्रथम विश्वयुद्ध ताकाय् राष्ट्रिय फिल्मया विकास तीव्र जुल । फिल्मया अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार नं थ्व हे इलय्जुगु खः (Thompson & Bordwell, 2003, p. 86) ।

निगूगु विश्वयुद्ध लिपा जर्मन फिल्म नाजीतयूगु सेनसरशिपयूलात । सोभियत रुसयू समाजवादी यथार्थवादया व फ्रान्सयू काव्यात्मक यथार्थवाद (Poetic Realism) या प्रारम्भ जुल (Thompson & Bordwell, 2003, p.178) । युरोपेली फिल्मयू नव यथार्थवादया शुरुवात जुल । थ्व हे इवलयू कलात्मक फिल्मया शुरुवात जुल । आख्यानानात्मक फिल्मया अवधारणा विकास जुयाः आख्यानया लिधंसायू आपालं फिल्म दयूकल (Thompson & Bordwell, 2003, p.360-366) । सन् १९४० व ७० दशकयू आलोचनात्मक फिल्मया यक्व विकास जुल । आधुनिक फिल्मया अटोर सिद्धान्त थनं हे जन्म जुल । फिल्म जगत्यू स्क्रिप्टराइटरया युग जुयाच्चंगु इलयूअटोर सिद्धान्तया प्रतिपादनं निर्देशकया युगयू हिलाबिल (Thompson & Bordwell, 2003, p.416) । फ्रान्सया रोजर लीनहार्ट व आन्ड्रे बेजिन निम्ह लेखकं कहिएर्स दु सिनेमा पत्रिकायू फिल्मयू निर्देशक हे मुख्य जुइ धकाः धारणा प्रकट यात । लिपा थ्व सिद्धान्तयात एन्ड्रयू सारिसं अमेरिकायू दुत यंकल (Thompson & Bordwell, 2003, p.416) ।

३.१. फिल्मया तत्त्व :

- क. बाखं व स्क्रिप्ट : फिल्मया दुगः बाखं व स्क्रिप्ट जुइ । स्क्रिप्टया अवधारणा फिल्मया नितिं ब्लू-प्रिन्ट खः । थुकिया लिधंसायूनिर्देशकं फिल्म ज्याइ ।
- ख. निर्देशन : फिल्मया द्रष्टा निर्देशक जुइ । निर्देशकं फिल्मया कलात्मक व नाटकीयपक्षयात मार्गदर्शन यानाः मूर्त रूप बी । फिल्मया दृश्य शैली, गति व पात्रया अभिनयया निरीक्षण व सुनिश्चित यानाः बाखं प्रभावकारी ढंगं सम्प्रेषण याइ ।
- ग. अभिनय : अभिनयं पात्रतयूगु जीवन्त चित्रण याइ । उत्कृष्ट प्रदर्शनं दर्शकतयूगु नुगः त्याकेफइ ।
- घ. सिनेम्याटोग्राफी : सिनेमाटोग्राफी कला व प्रविधियात सम्मिलन याइ । थुकी क्यामेराया ज्या, फ्रेमिङ्ग, प्रकाश संयोजन व शट्संरचनाया समावेश जुइ । थुकिं फिल्मया दृश्यबाखं कनेगुली उल्लेखनीय योगदान याइ ।
- ङ. सङ्गीत व ध्वनि : सङ्गीत व ध्वनि डिजाइनं फिल्मया मूड, वातावरण व टोन सेट यायूत महत्त्वपूर्ण भूमिका म्हति । थुमिसं दृश्यया भावनात्मक प्रभावयात वृद्धि याइ व दर्शकयात बाखंया दिशा सङ्केत बीत गुहालि याइ ।
- च. सम्पादन : फिल्मया थीथी शट्सुसंगठित क्रमयू तयूगु प्रक्रियायात सम्पादन धाइ । थुकिं शट् लिकायूगु व स्वायूगु, फिल्मया गति नियन्त्रण व बाखंया निरन्तरतायात सुनिश्चित याइ ।
- छ. उत्पादन डिजाइन : उत्पादन डिजाइनयू फिल्मया थीथी दृश्य तत्त्व, गथेकि : सेट, थायू, तिसा, वसः व थीथी हलंज्वलं समावेश जुयाच्चंगु दइ । थुकिं फिल्मया सेटिड व ईया स्थापना यानाः सौन्दर्यया योगदान बीगुली गुहालि याइ ।
- ज. विशेष प्रभाव : विशेष प्रभावं फिल्मयूभ्रम वा दृश्य चाल सिर्जना यायूत छेली । थ्व व्यावहारिक प्रभावनिसें उन्नतत हया कम्प्युटर-जेनेरेटेड इमेजरी प्रभावतकं फरक जुइफु । थुपिं बाखं न्हाकेत व अनेक

अद्भुत तत्त्व सिर्जना याय्त छेली ।

- झ. विषयवस्तु : फिल्मय् प्रस्तुत जुङ्गु आपालं अनुसन्धानात्मक केन्द्रीय विषयवस्तु वा विचार दय्फु । उमिसं दुयंगु अर्थ व प्रसङ्ग बी । उप्वःथें सामाजिक मुद्दा, मानवीय प्रकृति व दार्शनिक न्हेसःयात प्रतिबिम्बित याइ ।
- ञ. संवाद : फिल्मय् पात्रपात्रया दथुइ खँल्हाबल्हा जुयाः बाखं न्हाइ । थुकिं पात्रया चरित्र गुणयात ब्वयाबी । थुकिं बाखंयात न्हेवने न्हाकाच्चंगु दइ । बाखंया भावनात्मक पक्षयात दुनेथेंक यंकेगुली थ्व अहम्भूमिका म्हिती ।

३.२. नेपालीफिल्म इतिहास :

नेपालय्वि. सं. २००६ सालतक थिएटर परम्परा दु (कसाः, ने.सं.१०८४, पृ.१-६) । थ्व थिएटर परम्परा युरोपं विकास जुजुं वःगु फिल्म संस्कृति भारत जुनाः नेपालय्थ्यन । भारतीय भूमी ने. सं. १०७० दँय्सत्य हरिशचन्द्र नेपाली फिल्म निर्माण जुल । नेपालय् हे दय्कूगु न्हापांगु नेपाली फिल्म ने. सं. १०८५दँय् सरकारी लगानी *आमा* दय्कल । ने. सं. १०८७ दँय् *माइतीघर* फिल्म दय्कल । अनंलि *हिजो*, *आज*, *भोली* (१०८७), *परिवर्तन* (१०९१) दय्कल (सायमी, २०७५, पृ. ८५ - ८६) । शाही नेपाल चलचित्र संस्थान ने. सं. १०९१ दँय्पलिष्ठा जुल । थ्व संस्थानं ने. सं. १०९७ दँय् न्हापांगु रङ्गीन फिल्म *कुमारी* दय्कल । थ्व विजयबहादुर मल्लया *कुमारी शोभा* उपन्यासया लिधंसाय् दय्कूगु फिल्म खः । निगू दशकलिपा १७ गू नेपाली फिल्म दय्कल । अनलि तिनि ने. सं. ११०६दँय् न्हापांगु नेवाःफिल्म *सिलुया छाँयाङ्कन* जुल (सायमी, २०७५, पृ.९०-९४) ।

न्हापा सरकारी धेबां नेपाली फिल्म दय्कालि बुलुहुं व्यक्तिगत धेबां नं दय्कल । आपालं फर्मूला शैलीया नेपाली फिल्म वल । फर्मूला शैलीया फिल्मय्स्वपुनिसें न्यापुतक मे (श्रृङ्गारिक, करुण, उत्सव अथवा कमर्सियल आइटम आदि), म्होति नं निगू फाइट (नायिकाया नुगः क्वसाय्केत, नायक गुलि बःला केनेत वा खलनायकलिसे ल्वाःगु दृश्य), दथुइदथुइ ख्यालिन्हिलिया स्वेगू पेंगू दृश्य तथाः बाखंयात अतिरञ्जक व म्वाय्क ताहाकः यानाः न्हाकातःगु दइ । थुज्वःगु फर्मूला शैलीया फिल्म निर्माण जयाच्चंगु इलय् नेपाली फिल्मया धलखय् नेवाः प्याखं *सिलु* नं वल ।

३.३. नेवाःफिल्मया इतिहास :

नेवाः फिल्मया इतिहास ३७दँ तिनि पुलां । नेपाली भाषाया फिल्म निर्माण जूगु निगू दशकय् नेपाःया १८ गूगु फिल्मकथं ने. सं. ११०६ दँय्नेवाःफिल्म *सिलु* दय्कल । नेपाःया थीथी भाषाया दथुइ दकले न्हापांगु गैरनेपाली फिल्म दय्कल । थनिनिसें न्हाःगु नेवाःफिल्म इतिहास पेंगू दशक पूवनेत दच्छि ल्यं दनि । पेंगू दशकदुने दय्कूगु फिल्मयात निधालय् अध्ययन याय्छिं ।

३.३.१ न्हापांगु चरण (ने. सं. ११०६ - ११२१) :

थ्व चरणय्आशा याःथें नेवाःफिल्म उलि पिमदन । थुबले बलाक्क च्यागू नेवाःफिल्म निर्माण जुल । थ्व ई नेवाःफिल्म ख्यः नच्चाह्म मचाथें ताय्तिता यानाच्चंगु ई खः । खतुं थुबले साहित्यया ल्याखं बाबांलाःगु बाखंया लिधंसाय्फिल्म दय्कूसां फिल्म ख्यः उलि चकनेमफुत । शायद प्रविधिगत ल्याखं साधारण जनमानसं न्हाय्मदया

नं जुइफु । प्रदीप रिमालया ने. सं. ११०६ स निर्देशनय् सिलु फिल्म, *सिलुतीर्थ बाखंमेया* लिधंसाय्दय्कूगु न्हापांगु नेवाःफिल्म खः । बाखंमे उच्चःयानाः करुण रसं जाः । *सितला माजु, जि वया ला लच्छि मनुनि, स्वयनगू* आदि नेपालभाषाया बाखंमे खः । थुकी विरहया बाखं व छगू शिक्षा दइ । निर्देशकीय पक्षं दुवालाः स्वयंबले *सिलुइ* नं नेपाली फिल्मया फर्मूला शैलीया प्रभाव लाःगु खनेदु । थथे फर्मूला शैली नेपाली फिल्म खेलय् नं ह्याच्वंगु इलय्न्हापांगु नेवाःफिल्मय् लिच्चः लात । *सिलुतीर्थ बाखंमेया* लिधंसाय्दय्कूगु फिल्मयनेवाः समुदायदुनेया धार्मिक, सामाजिक व सांस्कृतिकपक्षयात कताक्क कःघाय्मफुत । थुकी निर्देशकया प्राविधिक क्षमतापक्ष बल्लाःसां कलापक्ष फ्यासुगु खनेदु ।

सिलु प्याखं दय्कूगु गुदं लिपा ने. सं. १११५स हाकनं मेगु नेवाःफिल्म *राजमति* पिदन (तुलाधर, वि. सं. २०६६) । थ्व *राजमति* लोकमेया लिधंसाय् दय्कूगु फिल्म खः । लोकमे धाय्बले लोक लसय्हालातःगु लोकंद्वाःगु मे खः । *व छु गल्लि थ्व छु गल्लि व थौं वैला कन्हय्वैला* आदि नेपालभाषाया लोकमे खः । परिकल्पना हे जूसां थुज्वःगु लोकमे नेवाः समुदाय व जनजीवनलिसे सत्ती । निर्देशक नीरशाहं दय्कूगु *राजमति* फिल्मय् निर्देशकीय पक्षं उत्कृष्ट कला प्रस्तुती बःब्यूगु खनेदु । थ्व फिल्मय् कलापक्षया उत्कृष्ट प्रस्तुतिकरण जूसां मूपात्र राजमतिया चाकःछि च्वनाः न्ह्याय्माःगु बाखं थाय्थासय्फसं पूगु खनेदु । पटकथा क्वातु मजू । तर नं नीरशाहया प्याखंयात स्वयंगु व ब्यंगु कला दु धैगु सीदु । उकिं न्हापांगु चरणय् *राजमति* फिल्मया स्थान विशेष दु । *सिलु* व *राजमति* फिल्म दथुइ *चरित्र* (११०७), *चिपनिप* (?), *न्हिलाःन्हिलाः हुँ* (?), *निपाः ख्वापाः* (?) व *मनू मखुम्ह* (११११) आदि फिल्म पिहाँवल । *चण्डालिका* (११२१) फिल्मय् निर्देशक मनिष श्रेष्ठया प्राविधिक क्षमता रील, क्यामरा, शट्, सम्पादन आदिपक्ष सबल खनेदुसां ध्वनि, सङ्गीत, संवाद, प्रकाश, उत्पादन डिजाइन संयोजननापं कलापक्ष फ्यासुगु खनेदु ।

थ्व इलय् फिल्म प्रविधि न्हूगु विषयवस्तुकथं नकतिनि हे जक अभ्यासय्ःगु ई खः । प्रविधिगत त्याखं नं थुबले फिल्म न्याक्क हे थिके । नेवाः समुदायदुने फिल्म अध्ययन परम्परा नं उलि न्ह्याय्मफुनिगु ई खः । उकिं थुबले पचिनय्नीफय्क जक फिल्म दय्कूगु खनेदु ।

३.३.२ निगूगु चरण (११२२- थौंतक) :

निगूगु चरणया ई नेवाःफिल्म ख्यःया संघर्षया खः । थुबले आपालं विषयवस्तुइ नेवाःफिल्म पिहाँवल । नेवाः सामाजिक परिवेश, संस्कार, संस्कृति व परम्परा घय्सुयाः आपालं फिल्म पिहाँवल । थ्व ईया शुरुवातय् र्वि डङ्गोलया निर्देशनय् *यामिखा* (११२२) फिल्म पिलुवल । थुकिया कलापक्षं आपालं दर्शकया नुगः त्याकेफत । रोशन नवीन ताम्राकारं दय्कूगु पःखाः फिल्म पूर्ण 'पथिक'या *अन्धकार* व पःखाः बाखंया लिधंसाय्दय्कूगु यथार्थपरक फिल्म खः । थ्व फिल्मं तत्कालीन नेवाः दुनेया सामाजिक विभेदया यथार्थपरकतायात न्हेब्वःगु दु । थुकी निर्देशकया प्राविधिक क्षमताया कमी खनेदुसां कलापक्षं आपालं दर्शकया नुगः सालेफत ।

नेवाःफिल्म इतिहासय् पुनर्जागरण हःगु आर्यम नकःमिया *सुभाय्* (११२२) फिल्म खः । थ्व फिल्म पिहाँ वःबले दर्शकया नुगलय् नेवाःफिल्म दय्केत वैचारिकपक्ष क्वातुसा थुलि अःपुक्क व सरल ढंगं नं फिल्म दय्के ज्यू

धैगु छगू सेल्ला:गु सन्देश वन । थ्व फिल्मं पुनर्जागरण हल धाय्मा:गु आधार- (क) दकले न्हापां थ्व फिल्म दंक निर्माण जुल, व (ख) निगूगु थुकिया सहज प्रस्तुतिकरण खः । थुकी फिल्मया बाखंयात न्हेब्वय्गु कला नं अति हे सरल जुलसा थुकी छेलात:गु प्रविधि नं न्याक्क हे दन । उकिं थ्व फिल्मं उचाइ काल । नेवा: जनजीवनलिसे स्वापू दुगु भाषा, संस्कार व संस्कृतियात सहज व सरल तरिकां प्रस्तुत जूगुलिं आपालं नेवा:तय्नुगलय् थाय्काल । पुनर्जागृत नेवा:फिल्म खेलय्आर्यम नक:मिया आपालं नेवा: फिल्म छसिकथं पिहाँवल । वय्क:या फिल्म प्रस्तुति प्रवृत्ति उव्व: धैथें हाँस्यव्यङ्ग्य जुइ । वय्क:या फिल्मय्निगू अर्थ दुगु संवाद नापं छगू सेल्ला:गु सन्देश बियात:गु दइ । मुख्यरूपं भाषा, संस्कृतियात ज्वना: वय्कलं बाखं, पटकथा, संवाद थम्हसिनं च्वया: निर्देशन यानादी । वय्क:या निर्देशकीय पक्षयात दुवालेबले कला प्रस्तुती सबल खनेदु । वय्क:या आपालं फिल्मय्क्यामरा, ध्वनि, सङ्गीत, प्रकाश आदि प्राविधिक क्षमतापक्षय्सुधार याय्गु थाय्खनेदु ।

रवि डङ्गोलया फिल्मय्कुला: स्वयंबले निर्देशकया प्राविधिक क्षमता, व्यक्तित्व पक्षय् स्तरीयता खनेदु । वय्क:या कुलंगार (११२७) फिल्मय्सामाजिक विषयवस्तुयात व्यङ्गात्मक ढंगं प्रस्तुत यानात:गुदु । कलापक्षयात बांलाक न्हेब्वयात:गु दु । रामकृष्ण खड्गीया पटाचारा (११२८) फिल्मया कलापक्षं दर्शकया नुग: सालेफत । वय्क:या फिल्म निर्माणय्प्राविधिक क्षमता व व्यक्तित्व पक्षयात ध्यान त:सा वय्क:पाखें अझ बाबांला:गु फिल्म आशा याय् थाय्दु । सुनिता राजभण्डारी श्रेष्ठया बाज्याया ग्वाय्(११२८) फिल्मय् नं कलापक्ष सान्दर्भिक खनेदु । व्यङ्गात्मक शैलीं प्रस्तुत जूगु थ्व फिल्मं आपालं दर्शकया नुग: सालेफत ।

आर्यम नक:मि व सुनिता राजभण्डारीया मंका: निर्देशनया धा:सा पत्यामजू (११२९), मिखादुम्ह कां (११२९), माया (११३०) फिल्म पिदन । व्यङ्गात्मक शैलीं दर्शकया नुग: कुलेगु व चेतना ह्वेलेगु, नेवा: परिवेशय्नेवा: मुद्दा ल्हना: कलापक्षयात ब:बिया: अ:पुक प्रस्तुती बीगु नक:मि व राजभण्डारीया विशेषता खनेदु । वय्क:पिसं नेवा:भाय्, संस्कार, संस्कृति, परम्परागत मूल्य व मान्यता क:घाना: न्हेब्वइ । माया फिल्मय्प्राविधिक क्षमता सबल खनेदु । बांला:गु कलापक्षया प्रस्तुति वय्क:पिनिगु प्रवृत्ति हे जुल । प्राविधिक क्षमता ब:लाकेगु ख:सा वय्क:पिसं भविष्यय् बाबांला:गु फिल्म बी धैगु आशा याय्छिं ।

सुरेन्द्र तुलाधरया जिपिं बद्मास मखु (११३०) फिल्मय्ग्वा:ग्वा: नायक छथाय्मुंका: न्हूपहलं प्रस्तुत या:गु खः । वय्क:या फिल्मय् नं फर्मूला शैली छेलात:गु खनेदु । रोशन ताम्राकारया तुतां (?) कबिर महर्जनया घरा (११२६), राज शाक्यया बारा:सी (?), वीरेन्द्र ताम्राकारया त्याग: (?), बासु शाहीया ग्वंग: क्वस: (११२८), शान्तराज शाक्यया यल्य् बाथ: (?) नेवा:भासं दय्कूगु फर्मूला शैलीया फिल्म धाय्छिं । पवन जोशीया बाँला:मय्जु (११२६), स्वतन्त्रसंसार महर्जनया ग्वाज्य:चा (११२६), पियाच्चवना (११२८), सनमकुमार श्रेष्ठया ह्वान्तांचा (११२७) व अमृतमान महर्जनया निफ्व: स्वां आदि फिल्मं नेवा: परिवेशयात क:घा:सां थुकी नं फर्मूला शैली हावी जूगु खनेदु । वय्क:पिनिगु फिल्मय्संवाद, भाषिक, पटकथा व दृश्यसम्पादन आदि प्राविधिक क्षमतायात समालोचकीय ढंगं स्वय्छिं । निर्देशकया प्राविधिक क्षमतायात ब:लाकेगु ख:सा वय्क:पिसं दय्कीगु लिपाया फिल्म बांलाइ धका: आशा याय्थाय्दु । अथे हे वय्क:पिसं कलापक्षयात नं थ:पिनिगु प्रस्तुती ध्यान तय्मा:गु खनेदु ।

संयुक्त श्रेष्ठयाद लेजेन्ड अफ शंखधर - एनिमेशन फिल्म (११३७)या प्राविधिक क्षमता सन्तोष काय्थाय्दु । थ्व फिल्मया बःमलाःगु पटकथा जूगुलिं कलापक्ष फ्यासु खनेदु । प्रदीप खड्गीया कीर्तिपुर – द लेजेन्ड अफ कीर्तिलक्ष्मी (?) विशेष प्रभाव'VFX' प्रविधिया गुहालिं दय्कूगु ऐतिहासिक फिल्म खः । प्रविधिगत ल्याखं थ्व फिल्म हाईफाई खनेदुसां बाखंलिसेया पटकथा व संवाद फ्यासु खनेदु । वय्कलं कलापक्षय्आपालं बः बीमाःगु खनेदु । पूर्णकाजी ज्यापुया हिसिमति (?) फिल्मयात राकेश महर्जनं (ने. सं. ११४०) पोलियोग्रस्त बाखनय्सर्जकविहीन 'हिसिमति' धकाः समीक्षा यानादीगु दु (पृ. ७१-७४) ।

नेवाःफिल्म इतिहासय्ने. सं. ११२२ दैनिसें थुखे आपालं फिल्म पिहाँवल । थुकिया मुख्य कारण फिल्म दय्केत रील प्रारूप म्होजक धेबां नं छेलेफत । न्हापांगु चरणय्थें रील प्रारूप थिके मजुल । सिलु फिल्म गुंगू लाखं दय्कूगु खःसा राजमति ५० लाखं दय्कूगु खः । थ्व निगुलिं फिल्मयात लनाः स्वय्बले लिपा वःगु रील प्रारूप तसकं दं । थुबले रील प्रारूप दंगुलि फिल्म-मेकिङ्ग नं अःपुया वन । सःपिं, मसःपिसं नं प्रयोगात्मककथं आपालं नेवाःफिल्म दय्कल । थुबले गुलिसिया शौखया विषयवस्तुजक नं जुल । थुबले हे विश्वफिल्म खेलय्न्हूगु फिल्म-मेकिङ्ग शैली व रील प्रारूपया विकास जुल । नेवाःफिल्म खेलय्आपालं न्हून्हूपिं निर्देशकया नं जन्म जुल । नेवाःफिल्म-मेकिङ्गयात कुलाः स्वय्बले ख्यालिन्हिलिं जाःगु व्यङ्गात्मकता आपालं सबल खनेदु । थुबलेया उप्चः फिल्मय्सुभाय् या प्रभाव लाःगु खनेदु । आपालं ऐतिहासिक, बौद्ध व लौकिक बाखंया लिधंसाय् नं फिल्म पिहाँवल । गुलिं भाषा, संवत्, संस्कृतिया विषयवस्तुयात कःघानाः पिहाँवल । नेवाःफिल्म इतिहासय्तःधंगु पर्दाया रील प्रारूपनिसें डिजिटल प्रारूपतक थ्यंबले ३५म्ह निर्देशकं १२५गू फिल्म पिहाँवय्धुकल । प्रविधिगतकथं विश्वफिल्मयात लिलाके मफुसां निर्देशकया व्यक्तित्व व कलापक्षयात सबल यानाः नेवाःतय्गु मौलिक प्याखं दय्केफइ धैगु आशा याय्थाय्दु ।

४. लिखं :

विश्वफिल्म इतिहास न्हाःगु थनि १३गू दशक जुल । सिलु फिल्मं न्हाःगु नेवाःफिल्म यात्रा लगभग थौं पेंगू दशकय्थ्यन । थौतक थ्यंबले थ्यंमथ्यं ३५म्ह निर्देशकं १२५गू फिल्म दय्केधुकूगु खनेदु । थ्व पेंगू दशकदुने आपालं न्हून्हूगु रील प्रारूप व क्यामरा प्रविधिलिसे त्वाय्चिनाः नेवाः फिल्मकःमितसें थःथःगु थासं संघर्ष यानाः फिल्म निर्माण यानाच्चंगु दु । अझ भारतीय बलिवुड फिल्म, दक्षिण भारतया फिल्म व हलिवुड नापनापं थौकन्हय्कोरियन फिल्मया प्रवाह व जापानी एनिमिफिल्मपाखें प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रूपं लाःगु प्रभाव व द्रुत गतिं अनलाइन मेडिया (नेट्फ्लिक्स, युट्युब, फेसबुक, इन्स्टाग्राम, टिकटक आदि) मेडिया सञ्चारया माध्यमं लाकाच्चंगु लिचवलं नेवाःफिल्म ख्यः नं प्रभावित जू । थ्व हे मेडिया खेलय्वःगु न्हून्हूगु प्रविधिं नेवाःफिल्म खेलय् न्हियान्हिथं हाथ्याः ब्वलनाच्चंगु दु । आः नं न्हापाया हे प्रवृत्ति व धारं फिल्म दय्काच्चनेगु खःसा नेवाःफिल्म ख्यः चकनेत थाकुइगु खनेदु । थुकियात थौंया युवा पुस्तायाके फिल्म संस्कृतिया सचेतना थनेमाःगु दु । उमित नेवाःफिल्म स्वकेत व नेवाःफिल्म - संस्कृतिप्रति नुगः क्वसाकेत नेवाः फिल्मकःमितसें फिल्म तत्त्वयात ध्यानय्तयाः निर्देशकीय पक्षयात नं सबल याय्माःगु खनेदु । नेवाःफिल्म उद्योग च्वन्हाकेत सामाजिक

- सांस्कृतिक व सामाजिक - राजनैतिक आदि पक्षयात क्वातुक्क कःघानाः न्हावनेमाःगु दु ।

नेवाःफिल्म इतिहासया न्हापांगु चरणयन्निर्माणया प्राविधिक क्षमता पक्ष उलि अःपुक्क प्राप्त मज्गुलिं फिल्म दय्केगु ज्या सहज मज्जुल । प्राविधिककथं तसकं हे थिके नापं फिल्म-मेकिङ्गया इवलयगुलिखे प्रविधि नेपालय्हे दुत मवःनीगु ई जुल । नेवाःफिल्म इतिहासय्सुभाय् फिल्म बजारय्वसेलि फिल्म-मेकिङ्गसहजता खनेदत । उकी छेलातःगु प्रविधि आपालं अःपुक्क व दंक नेपाःया बजारयन् दत । थथे रील प्रारूप दंक व न्हून्हुगु क्यामरा प्रारूप दुतवःलिसे निगूगु चरणय्फिल्मया खुसिबाः वल । थुबले हे न्हून्हुपि निर्देशकं आपालं फिल्म बजारय्बीफत । तर नेवाःफिल्म बजारयन्ह्याक्व हे प्रविधिगत सामग्री अःपुक्क दःसां निर्देशकं कलापक्षयात ध्यानय्त्तय्मफुगु खनेदु । फिल्म-मेकिङ्गय्सर्वेसा निर्देशक हे जुइ धैगु खंयात निर्देशकं मनन याय्माः । उकिं नेवाःफिल्म संस्कृति म्वाकातय्त् आपालं फिल्म निर्देशकतसें थःथःगु थासं थीथी निर्देशकीयपक्ष सबल याय्माःगु खनेदु । थुकथं फिल्म दय्केबले निर्देशकतसें प्राविधिकपक्ष, व्यक्तित्वपक्ष व कलापक्षयात ध्यान तःसा नेवाःफिल्म ख्यःया भविष्य उज्ज्वल खनेदु ।

लिधंसा :

Iltis, Linda L. (NS 1110). 'The Jala Pyakha In Historical And Cultural Perspective'. (P.

Tuladhar, Ed.) *Nepalbhasha va thvaya sahitya vibhagiyagosthi*. pp. 141-168.

Cronin, P. (Ed.) (2004). 'The pre-verbal language of Cinema'. In A. Mackendrick, *On Film-making: An Introduction to the Craft of the Director* (pp. 3-8). Faber and Faber Inc.

Monaco, James. (2009). *How to read a film*. Oxford University Press.

Scholes, R., Comley N. R., Klaus C. H., Silverman M. (2005). (eds), *Elements of Literature*. Oxford University Press. Thompson, K., & Bordwell, D. (2003). *Film History*. The McGraw-Hill Companies.

कसाः, प्रेमवहादुर (सं.) (ने.सं.१०८४). जुजु जयप्रकाशया रत्नेश्वरप्रादुर्भाव. च्वसापासा.

ढुङ्गेल्, माधव. (वि. सं. २०६७). *चलचित्र सिद्धान्त*. बुद्ध एकेडेमिक पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि.

तुलाधर, विजयरत्न. (वि. सं. २०६६). 'सिलुबाट थालिएको यात्रा'. *फेडरेसन अफ इन्डिजिनस नेश्नालिटिज फिल्मस्*, ३८-४४ ।

भट्टराई, रमेश. (वि. सं. २०७६). 'चलचित्र सिद्धान्त'. *रत्न बृहत्नेपाली समालोचना सैद्धान्तिक खण्ड*, २४५-२५८.

राजभण्डारी, सुनिता. (ने. सं. ११३९). *कातीप्याखनय् नृसिंह अवतार*. बाबुराजा महर्जन.

श्रेष्ठ, माणिकलाल. (ने. सं. १०८८). *समालोचनाया सिद्धान्त*. च्वसापासा.

सायमी, प्रकाश. (वि. सं. २०७५). *चलचित्र कला र प्रविधि*. शब्दहार क्रियशन्स.